

okupiranim kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom, o čemu se u vrhovima Monarhije razmišljalo, držeći da bi to bilo pogubno za njihov daljnji razvoj i opstanak, pogotovo kada je riječ o hrvatskim zemljama.

Vojno-politički slom Središnjih sila dočekao je Sarkotića u Sarajevu. Predavši mirno vlast Narodnome vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba, zemaljski je poglavar, ne bez neugodnosti, otišao u Austriju. Tijekom svojih emigrantskih godina, umirovljeni se general djelatno uključio u hrvatski emigrantski život, nastojeći iznaći formulu koja će omogućiti stvaranje suverene hrvatske države.

Knjiga je poglavito namijenjena stručnjacima iz područja društvenih i humanističkih znanosti (povjesničari, vojni povjesničari, politolozi, novinari i dr.), ali i onoj čitateljskoj publici zainteresiranoj za teme iz nedavne hrvatske prošlosti, pogotovo kada je riječ o njezinoj vojnoj sastavnici (Prvi svjetski rat), ali i problemima nastalima nakon uspostave Versaillskog mirovnog poretka u međuratnoj Europi.

- *Zlatko Matijević*

Miroslav Tuđman, *Haški krivolov — analiza dokaza o ciljevima zajedničkoga zločinačkog pothvata u predmetu IT-04-74*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u BiH, Zagreb — Mostar, 2019., 511 str.

Prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, hrvatski političar, znanstvenik i sveučilišni profesor, rođen je 1946. godine u Beogradu. Živio je i školovao se u Zagrebu, gdje je završio gimnaziju, a potom 1970., diplomirao filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu. Pri istoj je instituciji magistrirao i doktorirao, te od 1988. kontinuirano predaje na Odsjeku za informacijske znanosti. Izgrađujući znanstvenu karijeru, napredovao je u akademskoj hijerarhiji te je 2005. godine izabran u trajno zvanje redovitog profesora. Devedesetih godina prošloga stoljeća istaknuo se kao sudionik Domovinskog rata te kao ravnatelj Hrvatske izvještajne službe. Od 2000. g. posvetio se političkom, publicističkom i znanstvenom radu; autor je niza znanstvenih i stručnih članaka te knjiga, od kojih valja izdvojiti sljedeće: *Istina o Bosni i Hercegovini* (2005.), *Vrijeme krivokletnika* (2006.), *Informacijsko ratište i informacijska znanost* (2008.), *Programiranje istine* (2012.), *Druga strana Rubikona* (2017.).

Haški krivolov — analiza dokaza o ciljevima zajedničkoga zločinačkog pothvata u predmetu IT-04-74, najnovija je

knjiga prof. Tuđmana, koja na razložan i studiozan način podrobno opisuje metodologiju, što ju je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju primijenio u procesu »Prlić i ostali«, odnosno u slučaju »hrvatske šestorke« iz Herceg-Bosne. Analizirajući opsežan sudski materijal, dokumente i iskaze svjedoka, autor u devet poglavlja problematizira glavne teze presude, koju je Žalbeno vijeće izreklo 2017., osudivši hrvatske vojne i političke dužnosnike iz Bosne i Hercegovine na dugogodišnje zatvorske kazne.

Prvo poglavlje, naslovljeno *Uvod: konstrukcija zločina u jeziku* (str. 11-21), ukazuje na problematičnost jezičnih formulacija kojima se sud služio pri opisivanju postojanja tzv. udruženog zločinačkog pothvata (UZP). Pritom je razvidno kako sud, u pokušaju dokazivanja krivnje »šestorke«, nije raspolagao čvrstim i nepobitnim dokazima koji bi podupirali takve teze, te je često pribjegavao proizvoljnosti tumačenja. Autor tu misao dodatno razrađuje u nastavku, pa tako u poglavlju *Vrijedanje pravde* (str. 22-73) konstatira kako je sud pokazao nerazumijevanje povijesnog konteksta analiziranih ratnih događanja i stoga pogrešno interpretirao niz dokumenata. Primjećuje se kako su pojedina vojna izvješća i transkripti sastanaka podložni brojnim manipulacijama, ukoliko se promatraju izvan konteksta vremena i bez nužno potrebnih saznanja o povijesnim procesima.

Sudski su prijevodi također predstavljali problem te se nerijetko događalo da su se, uslijed nespretnog i neadekvatnog prijevoda, neke rečenice koje je general Slobodan Praljak izrekao na suđenju,

potpuno pogrešno shvaćale. U sličnim bi slučajevima sudskome vijeću često znala promaknuti i sama bit nekog događaja ili razgovora, jer prevoditelji nisu bili dovoljno precizni, a nemar se očitovao i u povremenom mijenjanju redoslijeda povijesnih događaja, čime se nužno mijenjao i njihov kontekst. Autor primjećuje kako se u presudi od svih imena najčešće navodi ime hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, te na taj način sudsko vijeće sugerira kako je upravo on imao ključnu ulogu u politici i provedbi UZP-a. Međutim, s tom tezom ne korespondira broj citiranih Tuđmanovih izjava, jer on zapravo nije iznosio stavove koji bi mogli potkrijepiti navode presude. Valja napomenuti kako autor na ovome mjestu iznosi vlastita promišljanja o životu i djelovanju, te karakteru i shvaćanjima generala Praljka, koji je na više načina obilježio ovaj sudski proces. Također se navodi pregledan popis svih na sudu korištenih dokaza i protudokaza o UZP-u, tako da svaki čitatelj može sam lako provjeriti autorove navode i zaključke.

Poglavlje *Konstitutivnost i suverenost u predmetu IT-04-74* (str. 74-165) možda je i najvažniji dio cjelokupne knjige, jer na razumljiv i argumentiran način obrazlaže javnosti slabo poznate činjenice o ratu u Bosni i Hercegovini. Prije svega, u fokus se stavlja ključna točka presude Žalbenog vijeća, kojom se tvrdi kako je predsjednik Tuđman želio obnoviti granice nekadašnje Banovine Hrvatske, odnosno izravno pripojiti neke dijelove BiH Republici Hrvatskoj. Autor stoga otkriva pravi smisao i povijesno značenje te teritorijalne cjeline iz 1939. godine, ocijeniv-

ši kako je sud donosio neispravne zaključke jer uopće nije poznao kontekst vremena u kojem je egzistirala Banovina Hrvatska. U nastavku, nakon što je ukratko izložio stajalište onovremene srpske politike i opisao međunarodne pokušaje rješavanja bosanskohercegovačke krize, autor se fokusira na muslimansku/bošnjačku perspektivu i navodi glavne teze *Islamske deklaracije*, političkog programa muslimanskog/bošnjačkog lidera Alije Izetbegovića. U tom, na Haškome sudu relativiziranome tekstu, on posredno negira pravo na suverenost Hrvata i Srba u BiH, te ne priznaje načelo konstitutivnosti naroda u BiH, što se manifestiralo brojnim kalkulacijama i zakulisnim igrama u kontekstu pregovora s međunarodnom zajednicom.

Nadalje, autor opisuje proces uspostave muslimanske/bošnjačke vojske, koji je započeo osnivanjem Patriotske lige kao vojne postrojbe Stranke demokratske akcije. Pribrajujući tom podatku problematiku prisutnosti i djelovanja mudžahedina u BiH, autor obara jednu od važnijih točaka presude koja sugerira kako je Armija BiH bila »jedina legalna multietnička vojska«, a Hrvatsko vijeće obrane (HVO) »nelegalna jednonacionalna vojska«. Često se zanemaruje saznanje o Izetbegovićevim opstrukcijama vojnog sporazuma Hrvata i Muslimana u srpnju 1992. godine, te međunarodnih planova koji Muslimanima nisu nudili centraliziranu državu, što je Izetbegoviću bilo jedino prihvatljivo. Tako je 1993. g. odbijen Vance-Owenov, a potom i Owen-Stoltenbergov plan, temeljen na konstitutivnosti i ravnopravnom odlučivanju sva tri nara-

da u BiH. S druge strane, Hrvati su prihvatili sve međunarodne prijedloge.

Sljedećih pet poglavlja, koja su ujedno i središnji dio knjige, čine analize svjedočenja petorice svjedoka Tužiteljstva, koji su svojim iskazima pružili ključne dokaze za postojanje UZP-a, s ciljem stvaranja hrvatskog entiteta u BiH. Ti su svjedoci tvrdili da je Republika Hrvatska bila umiješana u međunarodni oružani sukob u BiH, te da je krajnja namjera hrvatskog vojnog i političkog vodstva bilo priključenje spomenutog hrvatskog entiteta Republici Hrvatskoj. Prvo je svjedočenje problematizirano u poglavlju *Robert Donia — okvir za pseudodokaze* (str. 166-214), u kojem autor obrazlaže manjkavost i pristranost ekspertize koju je svjedok Donia tom prigodom izradio. Ona se u prvom redu temelji na sekundarnim dokazima, odnosno ulomcima iz odabranih knjiga i navodima iz novina,

poput *Oslobođenja* i *Tanjuga*, te na selektiranim dokumentima koje je svjedoku-ekspertu dostavilo samo Tužiteljstvo. Prof. Tuđman također navodi spornost činjenice da je spomenuti svjedok tumačio genezu i kontekst sukoba Hrvata i Muslimana, a da za taj zadatak nije bio kvalificiran jer je po struci financijski konzultant koji se nakon umirovljenja počeo amaterski baviti poviješću.

Idući se svjedok na sličan način analizira u poglavlju *Ciril Ribičić — geneza jedne nevjerođostojnosti* (str. 215-263). Autor upozorava kako je dotični svjedocio u još jednom haškom procesu, odnosno u slučaju Kordić-Čerkez. Tom je prilikom sastavio pristranu i nestručnu ekspertizu o Hrvatskoj zajednici (Republici) Herceg-Bosni, koju je sudsko vijeće potpuno nekritički preuzelo i u slučaju »šestorke«. Poglavlje *Herbert Okun u haškoj rašomonijadi* (str. 264-327) iznosi pojedinosti svjedočenja zamjenika osobnog izaslanika glavnog tajnika UN-a, Cyrusa Vancea. Na suđenju je, kao tumač razmatranih povijesnih događaja, korišten Okunov dnevnik te je u svakom pogledu znakovito da je upravo on jedan od najčešće citiranih izvora za tezu UZP-a. Okunove glavne tvrdnje temelje se na narativu po kojem su Hrvati započeli rat s Muslimanima te pritom provodili etničko čišćenje nad njima u srednjoj Bosni i u Hercegovini, kako bi to područje pripremili za pripajanje Republici Hrvatskoj. Autor potom obrazlaže kako je takvo polazište proizvoljno i pogrešno iz više aspekata, a vjerodostojnost Okunova svjedočenja doводи u pitanje navodeći kako je kao haški svjedok iznosio stajališta o Vance-

-Owenovu planu, koja su bila dijametralno suprotna stajalištima samoga Davida Owena, nastojeći tako legitimirati samo muslimansku stranu.

Za hrvatski je kontekst vjerojatno najzanimljivije svjedočenje nekadašnjega visokog državnog dužnosnika Josipa Manolića, koje autor problematizira u poglavlju *Judin poljubac Josipa Manolića* (str. 328-390). S obzirom na to da se kretao u krugu bliskih suradnika predsjednika Tuđmana i bio sudionikom niza sastanaka u Predsjedničkim dvorima, Manolić je prihvaćen kao relevantan svjedok koji je prigodno podupro ranije navedene teze Tužiteljstva, te glavne postavke optužnice koje su se ticale plana i provedbe UZP-a. Autor upozorava kako je i tijekom ovoga svjedočenja došla do izražaja pogrešna i zlonamjerna interpretacija »predsjedničkih transkripata«, odnosno zapisa sa sastanaka predsjednika Tuđmana i njegovih suradnika. Manolić je imenovao navodne vođe UZP-a, koje je prepoznao u hrvatskom političkom vodstvu, ali svoju upućenost i relevantnost sam je doveo u pitanje odgovarajući na pitanja odvjetnika obrane neuvjerljivim formulacijama. Često je odvrćao da »ne zna« ili da se »ne sjeća« pojedinosti vezanih uz ratne događaje, te kako ne raspolaže određenim saznanjima jer sporna tema »nije bila u njegovoj nadležnosti«, ili je pak o njoj »saznao samo iz novinskih napisa«. Unatoč tome, s punim je uvjerenjem tvrdio kako je Tuđman želio proširiti hrvatske granice na štetu BiH, te kako je po tom pitanju vodio »dvostruku politiku«. Na posljetku je izjavio da je Tuđman pristao na sklapanje Washingtonskog sporazuma

isključivo zato što je na to bio prisiljen, tvrdeći da je rat između Hrvata i Muslimana zaustavljen zahvaljujući prvenstveno njegovoj (Manolićevoj) politici.

Posljednji svjedok, ključan za održivost konstrukcije UZP-a, bivši je američki veleposlanik u Hrvatskoj, Peter Galbraith. Njegovi se navodi analiziraju u predzadnjem poglavlju knjige, naslovljenom *Peter Galbraith — veleposlanik politike koja se svugdje u svijetu ne bori protiv muslimana* (str. 391-462). Posebno upečatljivo u Galbraithovom svjedočenju bilo je odbijanje pružanja odgovora na pojedina pitanja obrane, jer mu vlada SAD-a tobože nije za to dala suglasnost, a pozivanje na povjerljivost informacija pritom je otvorilo pitanja smislenosti i ciljeva njegova svjedočenja. Osim toga, kategorički je tvrdio kako Tuđman nije želio opstanak BiH kao države, smatrajući da je ona neodrživa, te da je pretendirao na jedan dio njezina teritorija. Iznio je i tezu, koja se u određenim krugovima hrvatske javnosti i danas povremeno spominje, prema kojoj je Tuđman »izdao bosanske Hrvate«.

Završno poglavlje knjige prof. Tuđmana nosi naslov *Haška presuda — stranpu-tice i proturječnosti* (str. 436-495); na ovome mjestu autor iznosi svoje zaključne misli o presudi »hrvatskoj šestorci«. Osim već navedene problematike kontradiktornih svjedočenja i dokaza, čitateljima je predložen i popis dokaza koji su objektivno važni, a nisu obrazloženi u presudi, te popis ključnih dokumenata prezentiranih od strane obrane, koji nisu prihvaćeni kao dokazi. Zaključno se može navesti podatak koji autor ističe, a koji je indikativan i, na simboličnoj razi-

ni, važan za razumijevanje općenitih ciljeva i načina djelovanja Haškoga suda. Naime, haški tužitelj Kenneth Scott i predsjedavajući sudac Žalbenog vijeća Carmel Agius, nedugo nakon izricanja konačne presude »šestorci«, boravili su kao počasni gosti u Sarajevu i istočnome Mostaru, gdje ih je ugostio Safet Oručević. Ta činjenica najviše govori o odnosu Haškoga suda prema zaraćenim stranama u ratu u BiH, te o polazišnoj poziciji pri kreiranju optužnica i donošenju presuda, poput ove u slučaju IT-04-74.

Sve činjenice istaknute u ovoj važnoj knjizi, dovode do neminovnog zaključka kako se u procesu »Prlić i ostali« nije sudilo pojedincima za konkretna ratna (ne)djela, nego se sudilo Republici Hrvatskoj, na temelju potpuno proizvoljno osmišljenog koncepta tzv. udruženog zločinačkog poduhvata. To je ujedno i jedna od glavnih teza knjige prof. Tuđmana koji je nizom dokumenata, argumenata i činjenica nastojao ukazati na svu problematičnost tvrdnji Žalbenoga vijeća, koje ne počivaju na čvrstim osnovama. Prof. Davor Derenčinović istaknuo je u svojoj recenziji kako autor upozorava da se »optužnica i presuda ne zasnivaju na materijalnim činjenicama, nego na interpretacijama pisanih dokumenata, na iskazima svjedoka koji nisu neposredni sudionici određenih zbivanja nego njihovi tumači, na ekspertizama i svjedocima teorije urote«. Upravo su te spoznaje ključne za razumijevanje niza nedorečenosti i kontradiktornosti u presudi, a nužno je uzeti u obzir i političke implikacije koje su dovele do drakonskih kazni i nepovoljnog krajnjeg ishoda ovoga procesa. Knjiga

Haški krivolov — analiza dokaza o ciljevima zajedničkoga zločinačkog pothvata u predmetu IT-04-74, autora prof. Miroslava Tuđmana, predstavlja izniman doprinos u istraživanju tematike rata u Bosni i Hercegovini te rada Haškog suda, i zasigurno će biti poticaj drugim povjesničarima i analitičarima za daljnje izučavanje ovoga važnog i zanimljivog područja.

• *Lucija Zadro*

100. obljetnica pravaške saborske interpelacije 1918.—2018. Grozote u Odesi 1916.—1917., prir. Ante Čuvalo, Hrvatsko žrtvoslovno društvo, Crolibertas Publishers, Zagreb — Chicago, 2018., 213 str.

U kontekstu obilježavanja različitih događaja iz Prvoga svjetskog rata, osjetila se potreba da se obnovi zanimanje i za raspravu o tome što se dogodilo u Odesi tijekom 1916. i 1917. godine, sa zarobljenim vojnicima koji nisu htjeli pristupiti jugoslavenskim dobrovoljačkim postrojbama. Zahvaljujući trudu Ante Čuvala, u međunarodnoj literaturi često citiranom po djelu *The Croatian National Movement 1966—1972* (New York 1990), objavljena je knjiga koja se bavi tom, još uvijek nedovoljno istraženom temom. U njoj je ponovo otisnuta saborska interpelacija pravaškoga zastupnika Aleksandra Horvata, u kojoj se hrvatska javnost prvi put upoznala s dramatičnim zbivanjima u dalekoj Odesi (str. 19-61). Usto su priložena poslijeratna svjedočenja zarobljenika Milana Špoljareca (str. 65-72) i Antona Špehara (str. 169-190), bibliografija objavljenih tekstova koju je sastavio Ivan Miletić (str. 193-199), članak povjesničara i knjižničara, američkoga Hrvata Đure Grlice, »Okolnosti stradanja hrvatskih vojnika i časnika u Odesi 1916.—1917.« (str. 83-160), utemeljen na dobrom poznavanju historiografskih radova o naslovnoj temi, a prvi je put objavljen 1984. u čikaškom tjedniku *Danica*, te pogovor iz pera priređivača (str. 201-202). Ivo Banac na-